

Så tyk som en drengs lem – om penisattrapper, (alt for store) klitorisser og kønsforskelle i tidligt moderne livsvidenskaber

AF SIDSEL JELVED KENNILD

SLAGMARK #78

SIDER: 43-59

I 1559 gjorde den italienske anatom Matteo Realdo Colombo (1515/6-1559) krav på opdagelsen af det lille organ klitoris. Han udpegede den som det kvindelige sæde for lyst, og som et særligt vigtigt forplantningsorgan (Stringer & Becker 2010). Rigtig mange livsvidenskabelige kilder, der forholdt sig til menneskekroppen (og naturlige produktioner, der mindede om eller måske var næsten det samme som kroppen), beskæftigede sig efterfølgende med klitoris. Det er bemærkelsesværdigt, at de fleste af dem (uanset hvilke konklusioner, udgangspunkter eller naturfilosofiske holdepunkter, de ellers havde) besværede sig med de samme temaer med hensyn til den anatomiserede klitoris; nemlig forplantning, kønsforskel, afvigende kroppe og afvigende seksualitet. De sidste to blev bundet op på den-alt-for-store-klitoris, der blev diskuteret uforholdsmæssigt meget. Dette forhold peger os i retning af, at klitoris anatomien ikke bare var en neutral navngivning og beskrivelse af et materielt forhold ved nogle kroppe, men i stedet viste sig at være ansporende for væsentlige diskussioner om kvindelig anatomi og naturens orden.

I denne artikel vil jeg fremhæve et udpluk af den livsvidenskabelige diskussion om den anatomiserede klitoris. Dette vil jeg gøre på baggrund af den engelske udgave af *Bartholins Anatomi* fra 1663 af den danske læge og anatom Thomas Bartholin.

Bartholins afhandling var indflydelsesrig, og blev læst meget både af fagpersoner og af lægfolk, fordi den også blev oversat og udgivet på folkesprog – både fransk, tysk og engelsk. Jeg betragter Bartholin som repræsentativ for perioden, fordi han både indskrev sig i en tradition og tog livtag med den. Blandt Bartholin og hans kollegaer gik hoveddiskussionen om klitoris ud på hvilken funktion klitoris havde, og hvilke implikationer denne havde for kvindelig forplantningsevne og seksualitet, hvis klitorissen tilhørte normal kvindelig anatomi. Skulle klitoris forstås som et kønsorgan, der adskilte sig fra dele af mandens kønsorgan? Og havde den så en reproduktiv karakter? Var klitoris at forstå som normal, som Bartholin mente, måtte dens funktion nøje bestemmes og begrænses for at markere grænsen mellem sund, reproduktiv seksualitet og perversitet legemliggjort i tribader¹ og hermafroditter. Det skurrende element i diskussionen bestod også i at den naturfilosofiske kønsorden (dvs. mere spekulative forestillinger om køn, krop, kropslige funktioner og forplantning) og materialiteten (dvs. kroppens anatomiserede dele) ikke 'gik op'. En velkendt, men afgørende pointe er, at metafysiske idéer informerer vores omgang med de materielle fænomener, der udgør vores verden og omvendt. Nu som da forsøges naturens hemmelige principper at forstås med materialiteten og omvendt. Problemet var (og er), hvilken sfære, der skulle (skal) have forrang. Klitoris udfordrede de naturfilosofiske overvejelser over ordenen mellem de to kropslige køn ved sin blotte udpegelse. Igennem perioden blev den mere og mere synlig som materie i verden og som anatomisk objekt, fordi den passede dårligt ind i en overleveret og kraftfuld tænkning af køn, krop og forplantning.

Nogle forskere, herunder i særlig grad seksualitetshistoriker Thomas Laqueur, samt en række fremtrædende populærhistoriske fremstillinger har argumenteret for at klitorissen og vulvaen generelt blev glemt og overset i de livsvidenskabelige kønsforskelsdiskussioner (se eks. Sanyal, 2011; Strömquist, 2014, Laqueur 1989; Laqueur 1992). Min tese er derimod, at klitorisdiskussionen rent faktisk var fremtrædende for periodens livsvidenskaber, både i den tidlige og sene del af den, og at klitorissens materie irriterede den skematiske vanetænkning om kroppenes køn. Klitorissen var endda så fremtrædende i anatomen, at Bartholin brugte ikke undseelig plads på dens beskrivelse, og den tidligt moderne udpegelse af klitoris som en del af kvindekroppens almene natur blev i løbet af perioden det samme som at diskutere den ontologiske forskel på mænd og kvinder.

I artiklen vil jeg undersøge, hvad et anatomiseret organ overhovedet var for en tidligt moderne læge, fordi det har betydning for, hvordan vi skal forstå udlægnin-gen af klitoris som et funktionelt forplantningsorgan. Derfor vil jeg tegne nogle linjer til anatomen som disciplin. Dernæst vil jeg udlægge Bartholins forståelse af forplantning og kønsforskel, samt klitorissen rolle i hans empirisk drevne tan-kegods. De tidligt moderne livsvidenskaber arvede både det aristoteliske og det hippokratisk-galenske tankegods fra middelalderen (Lindemann, 1999; Daston & Park, 1997; Cadden, 1993). Der var stor forskel på disse to traditioner og groft kan man sige, at de fleste livsvidenskabelige aktører gik til natur, verden, krop og kønsforskel gennem enten det ene eller det andet prisme (dermed ikke sagt, at der ikke også har været andre positioner, og eklektisk udveksling traditionerne imel-lem). Her vil jeg beskæftige mig med den naturfilosofiske arv og kropsforståelse fra den hippokratisk-galenske tradition, snarere end den aristoteliske. For det første fordi Bartholin var tilhænger af væsentlige forplantningsmæssige elementer fra lige præcis denne tradition, og for det andet fordi den hippokratisk-galenske tradition var meget toneangivende i perioden. Slutteligt vil jeg undersøge, hvordan klitoris forstyrrede kønsforskellen hos Bartholin, og hvorfor den anatomiske beskrivelse af den, involverede (og umærkeligt skred videre til) beskrivelser af digressive kroppe.

ANATOMISKE OBJEKTER OG DISSEKTION SOM VIDENSFORM

Der var sandsynligvis nogle klitorisindehavere, der havde opdaget dette sted på kroppen før Colombo gjorde klitorissen til et livsvidenskabeligt emne (Traub 2002). Men som objekt for videnskabelig undersøgelse af kønsforskellen, det vil her sige den kropslige forskel mellem mænd og kvinder, var klitorissen først og fremmeste anatomisk. Diskussionen om klitoris udspillede sig på anatomiens område, fordi den fysiologiske funktionsbestemmelse af klitoris måtte knyttes an på de struktu-rer som livsvidenskaberne havde erfaringsmæssig adgang til: nemlig de dissekerede kønsorganer.

Før midten af det 16. århundrede, hvor anatomen som praksisform blev en del af den universitære medicin, var dissektioner i langt højere grad associeret med ki-rurgernes manuelle lavstatusarbejde (Kassell, 2013, s. 58; Cunningham, 2003, s. 53). Vi kender til dissektionspraksisser allerede fra det 13. århundrede, hvor åbningen af kroppen i visse tilfælde eksempelvis kunne afsløre kødelige emblemer på ypperlig

fromhed (Park 2006). Efter disciplineringen af anatomen kom den til at danne et væsentligt empirisk grundlag for medicinen, men også naturfilosofien i bredere forstand. Ifølge Bartholin kunne ingen “[...] være en naturfilosof eller gøre sig fortjent til at blive kaldt således, hvis ikke han har anatomiens doktrin på ryggraden, hævet over alle andre dele af naturfilosofien” (Bartholin, 1663, *The Introduction*)².

Dissektion af kadavere var kendetegnet derved at den undersøgte substansens materielle strukturer; dem man kunne røre ved, se på, dufte og pirke til og undersøge ved hjælp af anatomens egen sanselighed. Anatomien var optaget af menneskets krop som stofflighed, og en sådan krop måtte studeres som noget fysisk og som en forekomst i Naturen og dens orden. Som sådan var anatomien grundlag for naturfilosofien om mennesket, som var nært beslægtet med fysiologiens lære om menneskekroppens processer (Cunningham, 2003, s. 52).

Inddelingen af kroppen i mindre kroppe var et andet af dissektionens kendetegn. En kropsdel måtte forstås som et “[...] legeme forbundet til det hele [menneskets legeme], deltagende i det generelle liv deri og tilpasset til nogle funktioners udførsel eller nytte” (Bartholin 1663, *The Introduction*). For at kunne være et anatomisk objekt måtte en kropsdel med andre ord have en fysiologisk funktion, det vil sige at den skulle være et organ (*officium*, sæde) for et eller andet, hvilket udelukkede vorter og knopper, men også negle og hår. Som Cunningham peger på, var det omvendt også karakteristisk for det anatomiske objekt, at det først fik sin (videnskabelige) identitet som følge af den udpegelse og identifikation med en kropslig egenskab som fandt sted på dissektionsbordet (Cunningham 2003, s. 66). Bevægelse isolerede det specifikke organ fra resten af de blotlagte organer og gjorde det singulært i dets funktioner, men samtidig også til en brik i en organisk helhed.

Jonathan Sawday beskriver den nye anatomi som den videnskabelige praksis, der reducerede en enkelt partikulær krop til anatomiske dele for at kunne gemme denne konkrete inddeling til senere at forstå, bevare, opretholde, inddele eller diagnosticere helt andre kroppers form og struktur (Sawday, 1996). En dissekeret krop, frataget sin helhed, efterlod kropsdelene som morfologiske emblemer på deres egne individuelle funktioner, på en større kropslig virkelighed, og på en virkelighed, der kunne generaliseres henover flere kroppe. Klitoris blev et morfologisk emblem både på den seksuelle nydelse for kvinder og på bestemte typer af kroppe, og var derfor ikke bare et vidnesbyrd om de individuelle kroppe, som de individuelle klitorisser engang havde tilhørt. Som sådan skulle den undersøges som almindelig

for disse særlige kroppe. Umiddelbart adskilte klitorissen derfor mandekroppe fra kvindekroppe og indskrev sig i en materiel kønsforskel.

MATERIENS INDERSTE: FORPLANTNING OG SÆD

Medicinhistoriker Lauren Kassell har karakteriseret den tidligt moderne periode som 'forplantningens æra' (Kassell, 2013, s. 57), fordi forplantningens plads i Naturens orden var en af periodens mest interessante videnskabelige gåder: Hvordan kunne det være, at Naturen var skabt af Gud men samtidig hele tiden, igen og igen, tilsyneladende af sig selv, skabte ny materie, det vil sige nye individer, af planter, dyr og mennesker? Som læge, anatom eller naturfilosof kunne man bevise sin bemyndigelse af naturens gåder ved at beskæftige sig med forplantningen. Som følge af at materiens beskaffenhed og egenskaber havde så stor betydning for forståelsen af kroppen og forplantningen, præsenterede selve menneskekroppens kønsorganer sig som væsentlige undersøgelsesobjekter. Forplantningsorganerne og deres forskellighed var det nærmeste materielle og strukturelle grundlag, hvorigennem forplantningsteoriernes mere spekulative bud på den hemmelighedsfulde forplantningsproces kunne understøttes. Kønsforskellen var med andre ord nødvendig for forplantning, og derfor et vigtigt naturfilosofiske skema at fastholde. Problemet med klitorissen var, at den ikke kun adskilte kroppe med og kroppe uden. Klitorissen fik også i nogen grad mandens og kvindens kroppe til at smelte sammen, og det forhold og dets problemer udsprang af, at de tidligt moderne forplantningsteorier indskrev sig i en lang tradition for at tænke på en bestemt naturfilosofisk måde over forplantningen: Undfangelsen måtte forstås som en dynamisk materiel tilblivelse.

I et ekko af Colombo betragtede Bartholin også klitorissens funktion som det kvindelige sæde for lyst: "Dens brug er at være fornøjelsens og kærlighedens sæde" (Bartholin, 1663, s. 77), og "[...] Colombo kalder den Kærlighedens Sødme og Venusstikket, fordi det er den kropsdel som er hovedsædet for nydelsen ved kødelig kopulation" (Bartholin, 1663, s. 75). Klitoris var interessant som organ eller sæde for nydelse, fordi nydelsen havde to vigtige funktioner. For det første sikrede den, at kvinder og mænd kunne ville samlejet og forplantningen, hvilket udgjorde muligheden for menneskeslægtens bestandighed. For det andet ansporede nydelsen *hos begge køn* ejakulation – den fysiologiske proces, der dispenserede den materie, der under særlige blandingsforhold blev til fostret.

I den hippokratisk-galenske tradition, som Bartholin indskrev sig i, blev fysiologi for både mandekroppen og kvindekroppen betragtet som et spørgsmål om balancen mellem generelle principper såsom varm/koldt og vådt-fugtigt/tørt, der tilmed blev påvirket af vind, vejr, næring og andre forhold i miljøet (Cadden, 1993, s. 17). Varmen var livets princip, men den kunne vise sig fatal i forbindelse med f.eks. feber, og også kvindesygdomme var karakteriseret ved høj varme. I denne traditions balanceoptagethed var der derfor heller ingen funktionel forplantningsmæssig forskel mellem mænd og kvinder. Begge forældre bidrog med sædvæske, der kunne betragtes som et slags sædkonglomerat gjort af udsivninger fra alle kroppens dele (Cadden, 1993, s. 18). Det vil sige, at der var en funktionel parallelitet i sædbidraget mand og kvinde i mellem (Bartholin 1663, 63). Det var blandingen af de to væsker, der udgjorde forplantningens indre princip. For Bartholin var orgasmen hos begge køn fuldstændigt sammenvævet med muligheden for forplantning, og ejakulation var en afgørende fysiologisk funktion for klitoris. Ifølge Bartholin måtte forplantning forstås som en epigenetisk tilblivelse. For ham blev kroppe (dyr, planter, mennesker) skabt igen og igen, generation efter generation, ved befrugtningens materielle mellemkomst (Eriksen, 2012). En undfangelse bestod i, at uformet materie gradvist tog form – som følge af materiens dynamiske kvaliteter – og blev til et foster³. Ejakulationen af sæd var for manden forbundet med nydelse, og ligeså måtte det forholde sig for kvinden, siden begge køn producerede sæd. Han betragtede derfor klitoris som en slags sædvæskefremkaldende: “[...] ved at gnubbe der, bliver sæden kaldt frem” (Bartholin, 1663, s. 77). Mens traditionen havde en mere decentraliseret og vag forestilling om en slags grundophidselse (som blandt andet Andreas Vesalius – der var en streng traditionalist – delte), var sædafgang for Bartholin et spørgsmål om gnubbende, mekaniske stimuli af den samling nerver, vener og arterier, som kunne findes i organet klitoris; og som var disproportionalt stor ift. klitoris ringe størrelse, men som ikke desto mindre sørgede for dens store sensitivitet (Bartholin, 1663, s. 77)

Begge slags sædvæske havde (både i traditionel forstand og ifølge Bartholin) kim til både drenge og piger. Kønnen blev bestemt af hvilke principper – maskuline eller feminine – der var mest dominerende i undfangelsesøjeblikket, samt af fostrets placering i livmoderen under graviditeten (Daston & Park, 1997, s. 119). I princippet kunne maskuline og feminine kim ses som på et spektrum: Enten udelukkede de hinanden eller også balancerede de hinanden, alt efter gradforskelle i sæd-

blandinger og fosterplaceringer. Dette tillod, i teorien, mellemliggende positioner. Den hippokratisk-galenske tradition foretrak højre over venstre, varm over kold og drenge over piger, men umiddelbart indbød den ikke til en yderligere fysiologisk rangering mellem manden og kvinden (Cadden, 1993, s. 17). Der var snarere tale om en kropslig og funktionel parallelitet, selvom kvinden ikke blev betragtet som ligeså varm som manden. Hendes sæd var derfor også koldere, fugtigere og mindre righoldig. Til gengæld var der mellem de to slags sædvæsker lige akkurat en passende forskel, der gjorde blandingen af dem nødvendig for en succesfuld forplantning. Hvor den mandlige sædvæske perfektionerede den kvindelige, var den kvindelige sædvæske en slags omsorgsgiver for den mandlige (Cadden, 1993, s. 34).

KØNSFORSKELLEN

Naturens økonomi mellem blandt andet varme og kulde sikrede, at denne funktionelle næsten-ækvivalens var i overensstemmelse med en strukturel næsten-ækvivalens mellem de mandlige og de kvindelige kønsorganer (Cadden, 1993, s. 34). Derfor var kvinders og mænds kønsorganer anatomisk homologe: Vagina korresponderede med penis, mandlige testikler med kvindelige testikler, scrotum med livmoder. Men gradforskellen i varmen kønnene imellem gjorde at de kvindelige kønsorganer vendte indad, mens de mandlige kønsorganer var vendte ud af, perfektioneret som de var af mandens høje kropsvarme (Nye & Park, 1991, s. 54). Lidt som en blomst der folder sig ud. Disse paralleliteter, eller næsten-ækvivalenser, blev forstået med manden som udgangspunkt, men det betød ikke, at der var tale om en et-kønsmodel, sådan som Laqueur argumenterer for. Ifølge Laqueur var denne model toneangivende gennem Antikken, Middelalderen, Renæssancen og frem til 'et sted i 1800-tallet' (som Laqueur selv formulerer det – se f.eks. Laqueur 1992, 5, 6). Modellen fortæller os, at der for de tidligt moderne overheadet ikke fandtes to køn på et 'biologisk'/materielt plan, men kun et, nemlig mandens, og kvinden var så at sige en anatomisk set en under-udviklet mand (se Laqueur 1992).

Kønsforskellen for hippokratisk-galenske positioner bestod ultimativt i varmen i kroppen (med forskellige implikationer). I det hippokratisk-galensk skema var varme et udtryk for at mænd og kvinder kom fra det samme princip. Varmen kastede enten kønsorganerne ud af kroppen eller lod dem i mangel på samme forblive inde i kroppen. I en vis forstand var de homologiske. Det vil sige, at de nedstam-

mede fra en fælles struktur. Men det fælles grundlag, homologien, skulle dog snarere forstås som et fysiologisk princip – ikke som et anatomisk. Højere og lavere kropstemperaturer afstedkom balance og overensstemmelse mellem de mandlige og kvindelige kønsorganer, for så vidt at delene modsvarede hinanden, men det fysiologiske princip stod ikke i vejen for, at der for Bartholin optrådte væsentlige materielle og strukturelle forskelle (hvilket Thomas Laqueur ikke læser frem som væsentlige (Laqueur, 1992, s. 65, 93-94)).

Idet den anatomiske praksis havde empirien og sanseligheden som førsteprioritet, kunne man flere steder i hippokratisk-galensk skolede anatomier finde optegnelser af, at pungen var gjort af tynd og rynket hud, mens livmoderens membran var tyk og kødfuld; at de mandlige og kvindelige testikler ikke var ens i udformning, størrelse eller komposition; og at det var mangelfuldt at forveksle vaginas enkelte hulrum med penissens to hulrum (det vil sige: svulmelegemer) (se bl.a. Sharp 1999, s. 68 [1671], og Crooke, 1615, s. 249-250). For Bartholin, der også stillede sig kritisk over for sin hippokratisk-galenske arv, var der heller ingen grund til at forestille sig komplet anatomisk homologi:

Nogle af de kropsdele hos kvinder, der er tilpasset til forplantning, følger i slagsen de samme hos mænd, ligesom de spermatiske beholdere, stenene og Vasa deferentia⁴ [...] Andre er aldeles forskellige [...] Vi må ikke tænke med Galen [...] at de kvindelige kønsorganer adskiller sig fra mændenes udelukkende med hensyn til placering [...] og at hendes kønsorganer ikke kunne blive kastet ud på grund af hendes naturs koldhed [...]. (Bartholin, 1663, s. 61-62)

Faktisk var der en god grund til at fastholde kønsforskellen. Det ophøjede formål – genskabelsen af slægten så den kunne bestå for bestandigt – måtte, som vi så, ske i materien. En materiel dannelse så perfekt som mandens krop var i ideel forstand opfyldt af sig selv, i balance med sig selv (for så vidt at mandekroppen ikke var i patologisk ubalance). Både varmemæssigt, næringsmæssigt og væskemæssigt, var der i manden hverken for meget eller for lidt, fordi perfektion var det samme som ypperlig balance mellem materien, formen, temperaturen, væskeerne (for Hippokrates udgjort af blod, slim, gul galde, sort galde) og de animerende principper ('spirits'). Materien, der udgjorde en kvindes krop, var ikke i det perfekte forstand i balance, men i forplantningsøjemed var hun perfekt. Kvindens krop var et udtryk for det uperfektes perfektion – for en materie, hvis formål netop var genskabelse.

Bartholin var også optaget af kvinden som en nødvendig forplantningsmæssig foranstaltning (Bartholin, 1663, s. 55) – men hans syn på kvindekroppen var en tand mere misogynt end traditionen ellers lagde op til: “For mange af dem rækker til en mand. For kvinder, når de er store med barn, er ubrugelig for en mand; de er også kortlivede, og kan heller ikke bære ligeså længe, som en mand kan yngle” (Bartholin, 1663, s. 55). Af samme årsager blev der ifølge Bartholin også født flere kvinder end mænd.

Kommentarerne her tydeliggør, at kvindens krop måtte forstås sammen med forplantningen. Hvor manden var den grundlæggende skabelon for menneskets anatomi i det hele taget, var kvindes specifikke anatomi, dvs. hendes kønsorganer, altså paradigmatisk for forplantningsspørgsmålet (Fissell, 2008, s. 17). Hvor mandens krop var det perfekte skabelon, det perfekte embleme på en menneskekrops karakteristika, var kvindes krop især, næsten udelukkende, interessant anatomisk set, for så vidt at hendes krop udtrykte kønsforskellen og dermed forplantningsspørgsmålet: årsagen til kønsforskellens vigtighed.

LILLE PENIS: KLITORISSENS ANATOMISKE STRUKTUR

Klitoris blev ikke regnet med i ækvivalens-skemaet mellem mandlige og kvindelige kønsorganer. Og det var heller ikke alle i perioden, der mente at nydelse, sæd og klitoris skulle knyttes til hinanden som henholdsvis funktioner og struktur. Blandt andre var en den nye anatomis mester-udøvere, Andreas Vesalius, der havde en strengt galensk og homologisk forståelse af de anatomiske kønsorganer på kvinder og mænd, ikke sen til at afvise eksistensen af klitoris (Traub, 2002, s. 89). Kvinders sædafgang var sådan set også en virkelighed for Vesalius, og det var hverken nydelsen, ejakulation, eller forbindelsen mellem de to, der var det største problem. Sædafgang var for ham resultatet af en slags grundophidselse i alle kroppens dele. Det største problem for Vesalius var snarere, at klitorissen forstyrrede den i forvejen eksisterende ækvivalens mellem penis og vagina, scrotum og livmoder, mandlige testikler og kvindelige testikler. Klitoris som sædvæskefremkaldende var ikke bare unødvendig for de 'vesaliske' kønsorganer. Der var heller ikke plads til klitorissen i organ-skemaet. Forestillingen om klitoris som anatomisk normaltilstand var for ham mere eller mindre det samme som at placere en fallos hos alle kvinder, og det var lidt af en ondsindet og fejlagtig vittighed for Vesalius (Park, 1997, s. 177).

Den idé og dens muligvis problematiske implikationer, byggede Vesalius bl.a. på, at allerede Colombo havde insisteret på de strukturelle analogier mellem klitoris og penis (Traub, 2002, s. 89). Desværre for Vesalius' syn på sagen blev den strukturelle ækvivalens mellem penis og klitoris en mere og mere almindelig måde at beskrive klitoris på. Bartholin understregede f.eks. i sin afhandling at klitoris, foruden at have den samme funktion som penis, også var sammenlignelig med penis i sin anatomiske struktur:

[Dette organ bliver kaldt] kvindens kæp eller lem: både fordi det ligner en mands gren med hensyn til placering, substans, komposition, opfyldning, med livlighed og erektion. Og også fordi den i nogen grad har en nød⁵ og en forhud svarende til en mands gren [...] (Bartholin, 1663, s. 75-76).

Penis og klitoris var hinandens modsvar, ikke kun fordi de lignede hinanden med forhud og hoved; også fordi de kropslige placeringer var oversættelige med hinanden; de var gjort af den samme slags substans eller type af kropslig materie, og begge kunne fyldes med animerende væske/princip (blod) og derved erigere. Andre steder var sammenligningen endnu tættere, og man kunne finde optegnelser af en perforeret klitoris (Se f.eks. Sharp, 1999 [1671], s. 39-40; Crooke, 1615, s. 238). For Bartholin var korrespondancen mellem klitoris og penis empirisk mere præcis, end sammenligningen mellem vagina og penis. Han stillede endda spørgsmålstejn ved om korrespondancen mellem de mandlige og kvindelige kønsorganer egentlig var den rigtige måde at betragte forholdet på, fordi det bragte for mange tvivls spørgsmål med sig:

[...] nogle sidestiller livmoderen med mandens pung, og nogle sidestiller den til kæppens hoved. Nogle vil have, at livmoderhalsen svarer til mandens kæp, og andre vil have, at det er klitoris. Hvilke indbildskheder, der falder til jorden ved deres svaghed [...]. (Bartholin, 1663, s. 62)

Bartholin var ikke tilbøjelig til altid at give visse af sine to-sæds-kolleger ret i en komplet oversættelighed mellem mandlige og kvindelige kønsorganer. Men det var selve de intrinsiske egenskaber (både i funktionel og strukturel forstand) ved begge organer, der for Bartholin gjorde korrespondancen mellem klitoris og penis gyldig. Begge rejste sig; begge havde med nydelse og sæd at gøre; de lignende hinanden i opbygning; og de var begge placeret over pelvis (Bartholin, 1663, s. 77). På trods af,

at der for Bartholin var mindre grund til at betragte det fysiologiske fællesgrundlag som resulterende i en streng, strukturel homologi, var der dog stadig megen grund til at behandle visse dele af kvinders og mænds kønsorganer som ækvivalente.

PENISBELASTET ANATOMI: HERMAFRODITTER OG TRIBADER

Det var til en vis grad var muligt at operere både med idéen om vagina som en slags penisformet lomme, modsvarende penis, og med klitoris som en lille penis. Men efterhånden måtte klitoris alene bære ligheden med penis i stedet for vagina (Traub, 2002, s. 93). Det betød, at den anatomiske beskrivelse af klitoris som en lille penis faktisk blev en væsentlig forstyrrelse af den naturfilosofiske kønsforskelse, fordi den gav plads til en forskydning i forholdet mellem fysiologi, anatomi og køn. Forstyrrelsen eller forskydningen viste hen til to problematiske kroppe: tribaden, der var karakteriseret både ved en klitoris, der var abnormt stor og ved lesbiske seksuelle relationer; og hermafroditten, der var karakteriseret ved at besidde to køn.

Der var især to baggrunde for, hvorfor klitorissens anatomiske eksistens knyttede sig til idéen om hermafroditten: For det første var den tidligt moderne kultur optaget af monstre. Lorraine Daston og Katharine Park har i stort omfang argumenteret for at det også gjorde sig gældende i de tidligt moderne livsvidenskaber (se f.eks. Park & Daston, 1981, s. 23). Monstrøsitet blev før den tidligt moderne periode mestendels betragtet som tegn på den guddommelige vrede, men den tidligt moderne fascination af naturens egne produktioner indføjede monstre i den sammenlignende anatomi og embryologien. Placeringen blandt andre dyr, planter og mennesker tillod, at monstrøse fænomener kunne forstås enten som en slags naturlige vidundere, der hver især var et vidnesbyrd enten om naturens mangfoldighed; eller om særlige typer naturligt forekommende patologi (Park & Daston, 1981, s. 23). Årsager til den 'monstrøse fødsel' blev med andre ord knyttet til materien, og forklaringer på materielle digressioner måtte basere sig på naturens måde at være natur på; på materiens logikker, så at sige. Sådan et 'monster' var hermafroditten, og den hermafroditiske krop måtte undersøges af de i stigende grad specialiserede studier af naturlige fænomener, der eksempelvis også beskrev havfruer, pansrede næsehorn og frøer der sprang ud af sten. Med andre ord var objektet for undersøgelse, igen, materiens beskaffenhed, dens form og dens potentiale for forandring. Derfor var hermafrodittens materie også et emne for den nye anatomi.

For det andet åbnede den hippokratisk-galenske forplantningsmodel (en epigenetisk model baseret på blandingen af de to sædbidrag) for et embryologisk grundlag, hvorpå den hermafroditiske krop legitimt kunne betragtes som en blandt naturens kønsproduktioner. I det mindste i teorien. Idet undfangelsen afhang af den rette blanding mellem sæden og dens aktive egenskaber, var en perlerække af udfald principielt mulige. Alt efter blandingsforholdet og placeringen i livmoderen kunne der mellem det utvetydige maskuline foster og det utvetydige feminine foster, dannes fostre, der ville blive til kvindagtige og sårbare mænd, eller virile og stærke kvinder. En sjælden gang i mellem kunne det ske – i hvert fald i teorien – at en hermafrodit blev undfanget på baggrund af en komplet balance mellem de maskuline og feminine principper i sædvæsken samt en placering akkurat i midten af livmoderen (Daston & Park, 1997, s. 119). Selvom den hippokratisk-galenske tradition som udgangspunkt betragtede anatomiske forskelle mellem mænd og kvinder som kongruente med den fysiologiske forskel sat af varmen, var det på baggrund af den dynamiske materie ikke umuligt at forestille sig mellemliggende kønspositioner. Flere steder trivedes rygter om, at særligt mandhaftige kvinder ved svær fysisk aktivitet kunne danne så høj kropsvarme, at deres kønsorganer ville blive kastet ud og blomstre op som en penis (Park 1997). Det var en fortælling som fagpersoner i løbet af den tidlige moderne periode skulle komme til at afvise (Braunschneider 1999). Forestillingen om, at kroppens fysiologi og anatomi afspejledes i hinanden affødte dog underliggende spørgsmål, der var svært overhovedet at gå ind på præmisserne for: Hvis kvinders anatomi var karakteriseret ved både den vaginale penis-ækvivalent og en lille penisattrap, det vil sige klitoris (der tilmed lignede penis meget mere end vagina gjorde) – betød det så, at alle kvinder reelt set var hermafroditter, og derfor til en vis grad monstrøse? I en vis udstrækning blev svaret på det spørgsmål forskudt til den klitorale forbindelse mellem kvinder, tribader og hermafroditter. En del anatomer arbejdede med idéen om, at hermafroditter egentlig blot var kvinder med alt for store klitorisser, altså tribader – en tilstand, der måske kunne opstå, hvis der på en eller anden måde var et overskud af varme, som fik klitorissen til at blomstre sig større (Park og Daston 1981; Crooke, 1615; Sharp 1999 [1671]).

Det var også sådan Bartholin diskuterede digressive klitoriskroppe. Han indregnede tribadens krop, men ikke hermafrodittens krop, som en væsentlig krop at diskutere i sit afsnit om klitoris.

Tribadens sjofle anatomi lå ham dog så meget på sinde, at han nævnte muligheden for klitorismisbrug som følge af forstørrelse i organet to gange med få linjers mellemrum.

[...] og hos nogle kvinder gror den sig så stor som en mands kæp: sådan at nogle kvinder misbruger den og gør brug af den i stedet for mandens kæp, udøvende kødelig kopulation med hinanden, og de bliver kaldt Gnidere/Gnubbere⁶ [...] Og derfor bliver denne del kaldt [...] Foragten for Menneskeheden [...] (Bartholin, 1663, s. 76-77)

[...] hos nogle hænger den ud som en mands kæp, nemlig når unge tøjter hyppigt og ustandseligt rører ved og gnutber den [...] [Der var en,] der havde en så lang som det halve af en mands finger, og så tyk som en drengs lem, hvilket gjorde hende villig til at have med kvinder at gøre på en kødelig måde [...] jo mere denne del tiltager i størrelse, jo mere hindrer den en mand i hans ærinde. (Bartholin, 1663, s. 77)

På den ene side var nydelsen central for Bartholin, fordi det var nødvendigt for undfangelsen af et foster. På den anden side var nydelsen også et problem, hvis den ikke udelukkende rettede sig mod reproduktionsakten mellem mænd og kvinder. Nydelsen, og dermed klitoris, var stærkt begrænsede områder, og derfor blev klitorissens 'overflødige' ækvivalens til en penis til en tænkelig måde, hvorpå kvindens materie og seksuelle nydelse kunne overskride de reproduktive formål, især hvis klitorissen var (for) stor. Struktur og funktion måtte, som vi så, til en vis grad være overensstemmende. Derfor var det svært at komme uden om, at den kvindelige klitorale materie besad potentialet til at 'blive manden' i en seksuel relation og penetrere en anden kvinde, det vil sige: indgå i et tribadisk forhold. En for stor klitoris var den materielle, kødelige og anatomisk strukturelle årsag til en lyst til nydelse, der rakte ud over reproduktionen. Klitorisstørrelse hang sammen med begærets kvantitet (Traub, 2002, s. 213). Paradoksalt nok truede en meget stor klitoris, forbundet til en meget stor lyst, med at gøre en kvinde til en mand. Tribaden var på den måde både resultatet af- og ophavet til de store klitorisser. Dette hang sammen med, at klitorissen i sig selv allerede var et ontologisk problem, der skubbede til de generelle principper for at tænke kønsforskellen.

AFSLUTNING

I denne artikel har jeg vist at klitoris spillede en stor rolle i den livsvidenskabelige diskussion om kønsforskelle. Som sådan indskrev klitorissen sig i en diskussion om, hvilken beskaffenhed materien havde, og hvordan naturens orden måtte forstås i relation til materien. Kønsorganerne repræsenterede ved deres kønsforskellighed på en gang forplantningen selv, men dermed også deres egen årsag. I den forstand var anatomiseringen af klitoris af stor karakter. Ikke mindst fordi kvindens krop især var relevant for forståelsen af forplantningens abstrakte processer. Dissektionspraksissens taktile morfologisering af organerne spillede her en særlig rolle for forståelsen af klitoris, fordi det gav anledning til at give klitoris en funktionel rolle i forplantningen.

For Bartholin var materien aktiv og dynamisk og klitorissen som nydelsens sæde og sædvæskefremkalder var på den ene side i en passende korrespondance i balancen mellem manden og kvindens kønsorganer. Han anerkendte korrespondancen til en vis grad, men hans empiriske, materielle inklinations gjorde ham også i stand til at stadfæste en grundlæggende anatomisk forskel. Forskellen viste sig i dissektionen. Men klitorissens penisstruktur viste sig også i dissektionen. Derfor var nydelsen og klitorissen, på den anden side, forbundet med en mere ustabil materie, der essentielt kunne vise sig at true forplantningen og kønsforskellen: En kvindes klitoris kunne potentielt agere penisattrap. I den forstand var fokuset ikke på at naturalisere og fastholde kønsforskellen, men på hvilken kropslighed, hvilken materie og hvilken ontologi, der kunne forklare kvindelig perversitet, kropsliggjort i klitoris. Klitorissen truede med at løsrive den kvindelige krop fra kønsforskellenes skema - netop fordi den udgjorde en tvivlsom og forstyrrende anatomi, et stykke materie, der var svært at indfange i den allerede eksisterende naturfilosofiske bud på ordenen mellem de kropslige køn.

Der var selvfølgelig ingen unison forestilling om klitoris i den tidligt moderne periode. Allerede Bartholin var tilbøjelig til at bryde med traditionen i empiriens navn. Men det er bemærkelsesværdigt, hvilke anatomiske deformiteter, der egentligt var vigtige at opregne for en anatom som ham. Faktisk var der stort set gennem hele perioden en vis logik i at glide gnidningsfrit fra 'normalt' dannede kvindelige kønsorganer til for store klitorisser og kønslæber, hermafroditte, homoerotiske forhold mellem kvinder og klitorektomi (Park 1997). I forhold til, hvor sjældent

en person fødes enten som intersex eller med en ualmindeligt stor klitoris (nu som dengang), beskæftigede de tidligt moderne anatomer og deres livsvidenskabelige kollegaer sig uproportionelt meget med 'for store' klitorisser og hermafroditter. Min påstand er, at det forholdte sig problematisk og knudret med kroppene og deres måder at være kroppe på for de tidligt moderne, såvel som det forholder sig problematisk med ditto for mennesker i det 21. århundrede. Vi bokser blot på forskellige måder med materien og dens beskaffenhed.

NOTER

- 1 Fra græsk over fr. og lat. til eng.; gr.: 'at gnide' – betyder lesbisk (OED 2017)
- 2 Introduktionen har ingen sidetal, men strækker sig over tre og en halv side i den engelske udgave
- 3 Epigenetiske forplantningsmodeller stilles engang imellem overfor forplantning forstået som præformation. Her var idéen, at alle fostre var blevet skabt en gang for alle, og lå inden i de første mennesker, som i en russisk dukke (Eriksen 2012). Materiens kvaliteter måtte således forstås langt mere uforanderligt.
- 4 Lat., i dag lat: Vas Deferens; betyder sædleder
- 5 Her betyder nød: hoved eller glans.
- 6 Fra 'Confricatrices' og 'Rubster', henholdsvis fr. for 'gnubber' eller 'gnider' og eng. for ditto. To andre ord for tribade/lesbisk.

LITTERATUR

- Bartholin, T. (1663). *Bartholinus Anatomy; MADE From the Precepts of his Father, And From the Observations of All Modern Anatomist; together with his own.* (Vol. First Volumn of the PHYSICIANS LIBRARY). London: Published by Nicholas Culpeper & Abdiah Cole.
- Braunschneider, T (1999). *The macroclitoride, the tribade and the woman: Configuring gender and sexuality in English anatomical discourse.* Textual Practice, 13:3, pp. 509-532
- Cadden, J. (1993). *Meanings of Sex Difference in the Middle Ages.* New York: Cambridge University Press.
- Cunningham, A. (2003). The pen and the sword: recovering the disciplinary identity of physiology and anatomy before 1800 II: Old anatomy - the sword. *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences*(34), pp. pp. 51-76.

- Daston, L., & Park, K. (1997). The Hermaphrodite and the Orders of Nature - Sexual Ambiguity in Early Modern France. In L. Fradenburg, & C. Freccero (Eds.), *Premodern Sexualities* (pp. pp. 117-135). London/New York: Routledge.
- Eriksen, C. B. (2012, Oktober d. 17.). *Prævention og præformation, eller: Kondomer i Oplysnings-tiden*. Retrieved August d. 10., 2017, from Baggrund: <http://baggrund.com/praevention-og-praeformation-eller-kondomer-i-oplysningstiden/>
- Fissell, M. (2008, Spring). Introduction: Women, Health and Healing in Early Modern Europe. *Bulletin of the History of Medicine*, Vol. 82(No. 1), pp. pp. 1-17.
- Kassell, L. (2013). Medical Understandings of the Body, c. 1500-1750. In S. Toulalan, & K. Fischer (Eds.), *The Routledge History of Sex and the Body 1500 to the Present*. London, UK: Routledge.
- Laqueur, T. (1989). Amor Veneris, Vel Dulcedo Appeletur. In M. Feher (Ed.), *Fragments for a History of the Human Body* (pp. pp. 90-131). New York: Urzone.
- Laqueur, T. (1992). *Making Sex Body and Gender From the Greeks to Freud* (First Paperback Edition ed.). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Lindemann, M. (1999). *Medicine and Society in Early Modern England*. Cambridge, United Kingdom: The Press Syndicate of The University of Cambridge.
- Nye, R. A., & Park, K. (1991, Februar). Destiny is Anatomy - Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud by Thomas Laqueur. *The New Republic*(53), pp. pp. 53-57.
- OED. (2017). *tribade, n.* (O. U. Press, Producer) Retrieved August 31., kl. 10.19, 2017, from Oxford English Dictionary The definitive record of the English language: <http://www.oed.com/view/Entry/205718?redirectedFrom=tribade&>
- Park, K. (1997). The Resdiscovery of the Clitoris - French Medicine and the Tribade, 1570-1620. In D. Hillman, & C. Mazzio (Eds.), *The Body in Parts - Fantasies of Corporeality in Early Modern Europe* (pp. 171-193). New York & London: Routledge.
- Park, K. (2006). *Secret of Women Gender, Generation and the Origins of Human Dissection*. New York: Zone Books.
- Park, K., & Daston, L. (1981, August). Unnatural Conceptions: The Study of Monsters in the Sixteenth- and Seventeenth-Century France and England. *Past and Present*(No. 92), pp. pp. 20-54.
- Sanyal, M. M. (2011). *Vulva - Det usynlige Køn* (1. udgave ed.). København: Tiderne Skifter.
- Sawday, J. (1996). *The Body Emblazoned Dissection and the Human Body in Renaissance Culture*. London: Routledge.
- Sharp, J. (1999). *The Midwives Book Or the Wole Art of Midwifry Discovered*. (E. Hooby, Ed.) New York: Oxford University Press.
- Strömquist, L. (2014). *Kundskabens frugt*. København: Cobolt.

KENNILD

Stringer, M. D., & Becker, I. (2010). Colombo and the Clitoris. *European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology*(151), pp. 130-133.

Traub, V. (2002). *The Renaissance of Lesbianism in Early Modern England*. Cambridge: Cambridge University Press.